

Late fouten in het taalbegrip van kinderen

Petra Hendriks

Hoogleraar Semantiek en Cognitie
Center for Language and Cognition Groningen
Rijksuniversiteit Groningen

De misvatting

> Actief versus passief taalgebruik

Spreken
(actief)

Verstaan
(passief)

De misvatting

> Actief versus passief taalgebruik

Verstaan
(ook bijzonder actief)

Mijn onderzoek

Taalbegrip bij kinderen, volwassenen en ouderen, ook bij:

- > Autisme Spectrum Stoornissen
- > ADHD
- > Gehoorstoornissen

In samenwerking met o.a. UMCG, Accare, universiteit van Oldenburg (D)

Late fouten in taalbegrip

Sommige aspecten van taal worden 'laat' (d.w.z. na ca. 5 jaar) verworven:

- > Oplossen van ambiguïteiten
- > Gebruik en begrip van voornaamwoorden
- > Figuurlijk taalgebruik
- > Ironie
- > ...

Wat is hier moeilijk aan en wat is de relatie met autisme?

Autisme

Neurocognitieve stoornis, Grieks: *autos* = zelf

Gekenmerkt door afwijkingen in:

- > Sociale interactie
- > Communicatie
- > Flexibiliteit

Spectrum van stoornissen, treft ongeveer 1% van de bevolking

Spectrum

Autisme Spectrum Stoornissen (DSM IV, 2000):

- > Autistische stoornis
- > Syndroom van Asperger
- > Rhett's stoornis
- > Desintegratiestoornis van de kindertijd
- > PDD-NOS: pervasive developmental disorder not otherwise specified

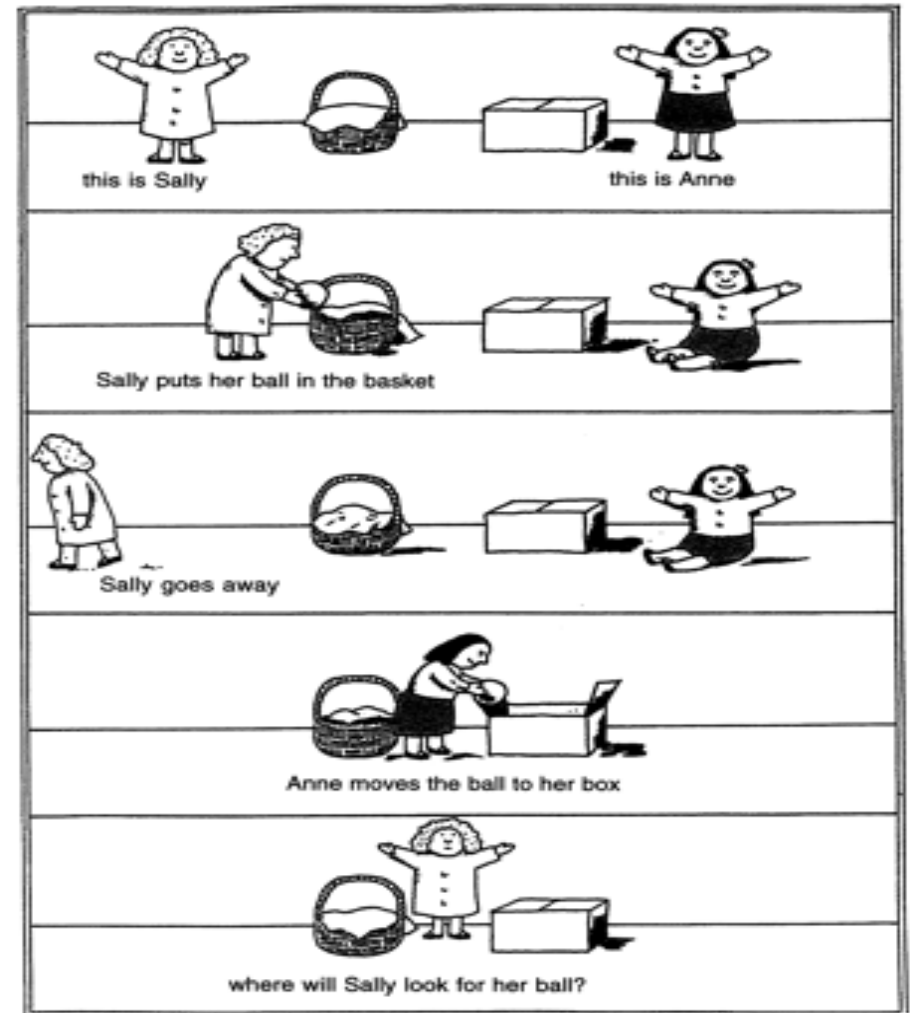

Autisme en taal

- › Van mutisme tot 'gewoon' sprekend (helpt van ASS-ers verwerft nooit taal)
- › Vertraagde ontwikkeling (niet bij Asperger)
- › Fonologie, syntaxis, lexicale semantiek: normaal, lexicale ontwikkeling soms zelfs sterk
- › Intonatie: soms afwijkend (monotone spraak, nasaal)
- › Meeste problemen in pragmatiek

Cognitieve verklaringen:

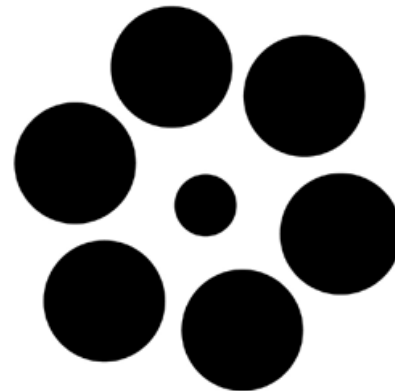
1. Beperkt inlevingsvermogen (*'theory of mind'*)
2. Gebrekkige centrale coherentie (*'context-blindheid'*)
3. Problemen met executieve functies (o.a. impulscontrole)

Cognitieve verklaringen:

1. Beperkt inlevingsvermogen (*'theory of mind'*)
2. Gebrekkige centrale coherentie (*'context-blindheid'*)
3. Problemen met executieve functies (o.a. impulscontrole)

Cognitieve verklaringen:

1. Beperkt
inlevingsvermogen
(*'theory of mind'*)

2. Gebrekkige centrale
coherentie (*'context-
blindheid'*)

3. Problemen met
executieve functies
(o.a. impulscontrole)

GEEL

ZWART

PAARS

ORANJE

BLAUW

GROEN

BLAUW

ROOD

GEEL

GROEN

ROOD

BLAUW

ORANJE

GROEN

ROOD

ZWART

PAARS

ORANJE

Cognitieve verklaringen:

1. Beperkt
inlevingsvermogen
(*'theory of mind'*)

2. Gebrekkige centrale
coherentie (*'context-
blindheid'*)

3. Problemen met
executieve functies
(o.a. impulscontrole)

GEEL

ZWART

PAARS

ORANJE

BLAUW

GROEN

BLAUW

ROOD

GEEL

GROEN

ROOD

BLAUW

ORANJE

GROEN

ROOD

ZWART

PAARS

ORANJE

Invloed op taalgebruik?

Communicatie:

- > Meer dan praten en luisteren
- > Ontdekken wat de ander bedoelt

Taal is niet altijd 'logisch'

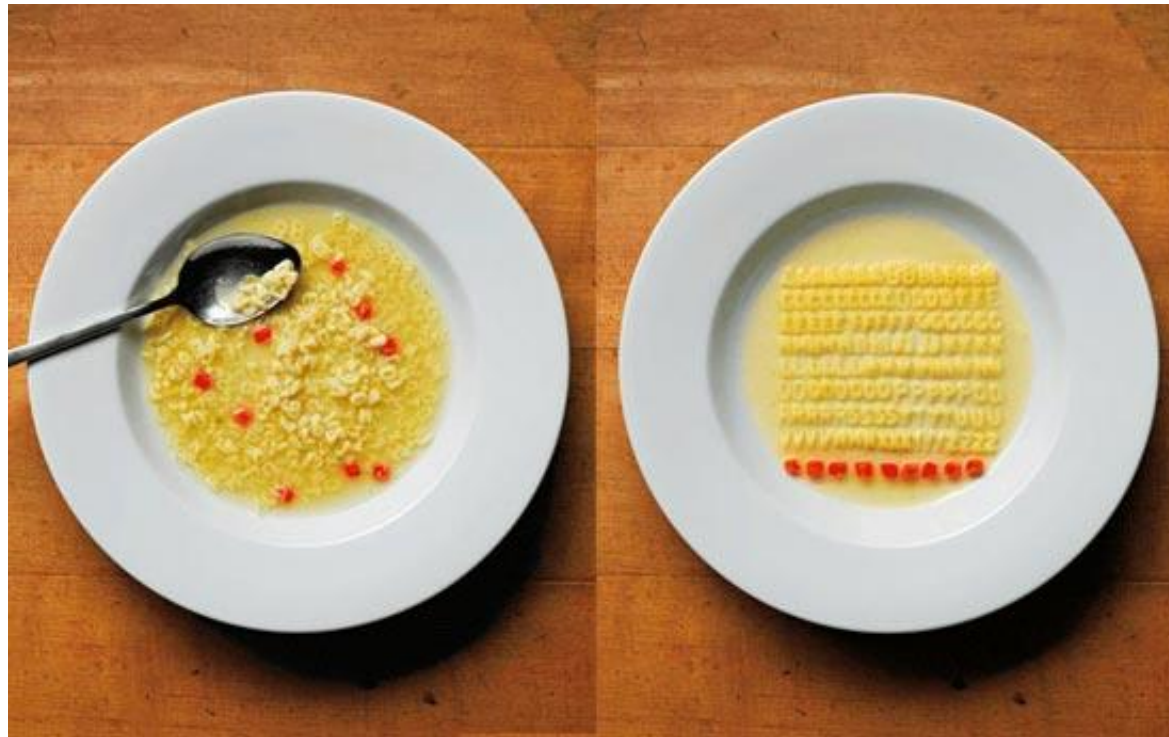

Foto Ursus Wehrli

Homoniemen

Woorden met dezelfde vorm, maar een verschillende betekenis:

- > Anky is in de manege
- > Ze borstelt haar pony

Homoniemen

Woorden met dezelfde vorm, maar een verschillende betekenis:

- > Anky staat voor de spiegel
- > Ze borstelt haar pony

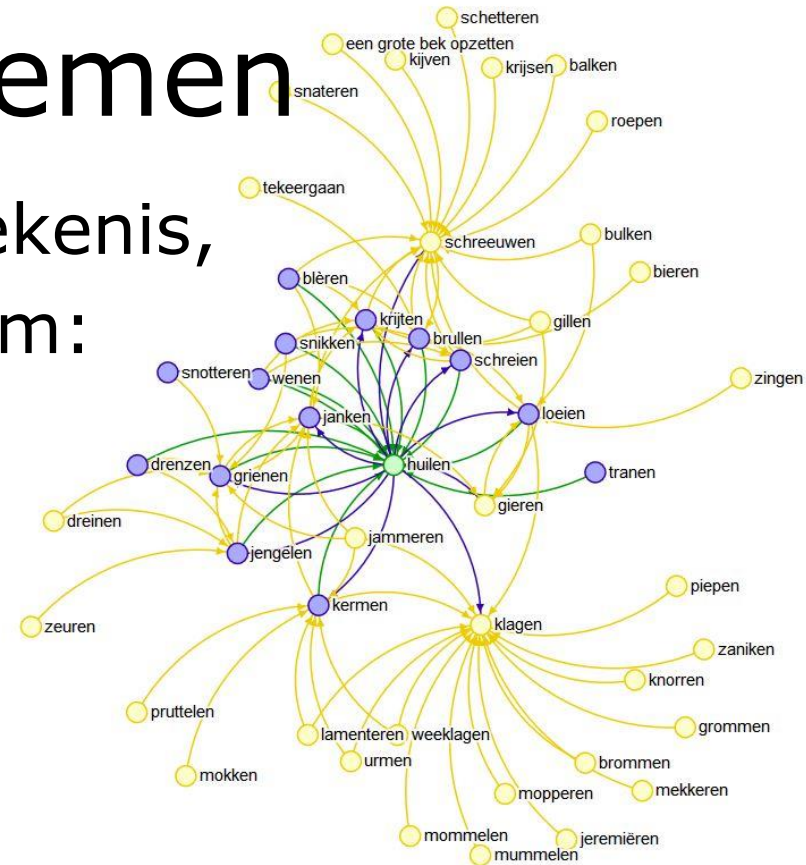

Luisteraar moet juiste betekenis kiezen op basis van de context

Synoniemen

Woorden met dezelfde betekenis,
maar een verschillende vorm:

- > huilen - janken - schreien
- > ik - jij
- > hier - daar

Luisteraar moet begrijpen dat woorden die
verschillen toch hetzelfde kunnen betekenen

Idiomen en metaforen

Woorden en uitdrukkingen met een niet-letterlijke betekenis:

- > Nu komt de aap uit de mouw
- > Hij struikelt over zijn woorden

Luisteraar moet letterlijke betekenis onderdrukken

Indirecte taalhandelingen

Zinnen die een andere bedoeling hebben dan de vorm suggereert:

- › Kun je me het zout even aangeven? (geen ja/nee-vraag)
- › Ik wil graag een glas water (geen mededeling)

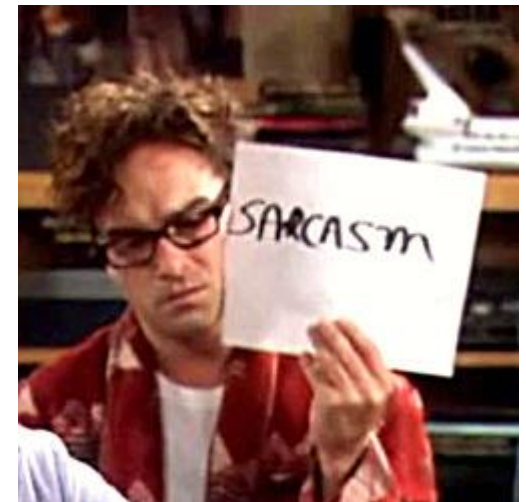
Luisteraar moet de bedoeling van de spreker afleiden

Ironie en sarcasme

Zinnen waarbij het tegenovergestelde wordt gezegd van wat wordt bedoeld:

- › Wat ben jij vroeg! (tegen iemand die veel te laat is)

Luisteraar moet ontdekken dat letterlijke betekenis niet wordt bedoeld

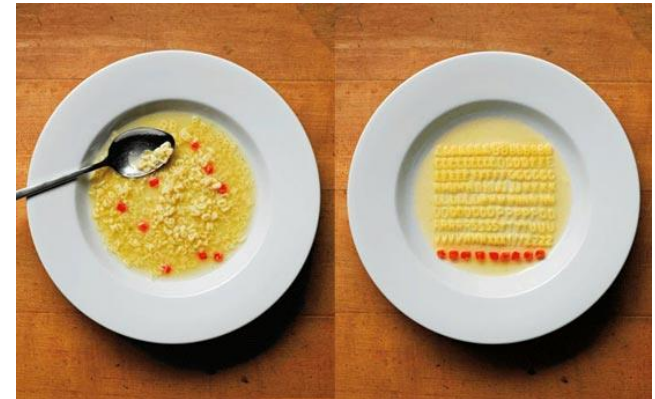
'Niet-logisch' taalgebruik

Wordt in normale taalontwikkeling pas laat begrepen

Wellicht extra lastig voor kinderen met autisme

Moeilijke aspecten:

- > Gebruik van context
- > Rekening houden met perspectief van ander

Gebruik van context

Wat is moeilijk aan het gebruik van context?

> Anky borstelt haar pony

klein paard? ('dominante' betekenis)

kapsel? ('ondergeschikte' betekenis)

Gebruik van context

Onderzoek naar begrip ambigue woorden (deel 1)
(Hendriks, Kremer, Overweg & Kuijper, in prep.):

- › Anky is in de manege. Ze borstelt haar pony.
- › Anky staat voor de spiegel. Ze borstelt haar pony.

Kinderen (6-12 j.) en tieners (12-16 j.) met en zonder autisme: geen problemen, dominante betekenis (pony=klein paard) gemakkelijkst

Gebruik van context

Onderzoek naar begrip ambigue woorden (deel 2)
(Hendriks, Kremer, Overweg & Kuijper, in prep.):

- › Anky borstelt haar pony. Ze is in de manege.
- › Anky borstelt haar pony. Ze staat voor de spiegel.

Tieners (12-16 j.) met autisme: problemen met ondergeschikte betekenis (pony=kapsel)

Gebruik van context

Gebruik van context is **niet** moeilijk wanneer context vooraf gegeven is:

- > Anky staat voor de spiegel. Ze borstelt haar pony.
- > pony=kapsel

Gebruik van context

Gebruik van context is **wel** moeilijk wanneer gekozen betekenis herzien moet worden vanwege context:

- › Anky borstelt haar pony. (pony=klein paard)
Ze staat voor de spiegel. (**oeps!** pony=kapsel)

Herzien van betekenis is moeilijk voor tieners (en waarschijnlijk ook jongere kinderen) met autisme

Perspectief van de ander

Lastig voor kinderen met autisme: rekening houden met perspectief van ander

- › Wat is moeilijk aan in andermans schoenen staan?

Perspectief van de ander

Taalgebruikers **wisselen** voortdurend van perspectief:

- > Spreker wordt luisteraar, luisteraar wordt spreker

Problemen hiermee → omdraaiing van voornaamwoorden *ik* en *jij*:

- > “Mammie, jij hebt in je luier geplast”

Perspectief van de ander

Taal heeft bovendien een dubbele laag:

- › Verschil tussen wat letterlijk wordt **gezegd** en wat wordt **bedoeld**

Luisteraars moeten dus proberen te achterhalen wat de spreker bedoelt:

- › Luisteraar moet rekening houden met keuzes van spreker (en vice versa)

Perspectief van de ander

Rekening houden met perspectief van luisteraar:

Kuijper,
Hartman &
Hendriks,
subm.

De ridder haalt de
bal uit het water.

Hij / De piraat
heeft de bal weer.

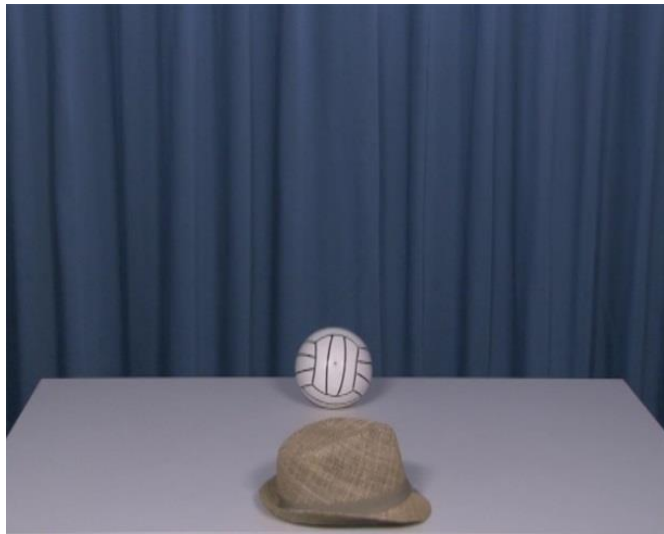
Perspectief van de ander

Rekening houden met perspectief van luisteraar is lastig:

- > Voor typisch ontwikkelende kinderen tot 6 jaar (→ zeggen meestal *hij*)
- > Geen extra problemen voor kinderen met ASS (IQ > 80)
- > Wel voor kinderen met minder goede *theory of mind* vaardigheden

Perspectief van de ander

Rekening houden met perspectief van spreker:

De bal ligt achter
de hoed

Klopt de zin bij
het filmpje?

Proefschrift Jessica
Overweg, in voorbereiding

Perspectief van de ander

Rekening houden met perspectief van spreker:

De bal ligt achter
de hoed

Klopt de zin bij
het filmpje?

Proefschrift Jessica
Overweg, in voorbereiding

Perspectief van de ander

Rekening houden met perspectief van spreker is lastig:

- › Voor typisch ontwikkelende kinderen tot zeker 11 jaar (→ gaan uit van eigen perspectief)
- › Geen extra problemen voor kinderen met ASS (IQ > 80)
- › Wel voor kinderen met minder goede *theory of mind* vaardigheden

Perspectief van de ander

Verschillende vormen van perspectief nemen:

- > Emotioneel perspectief (empathie)
- > Visueel perspectief
- > Cognitief perspectief (*theory of mind*)
- > Talig perspectief (spreker-hoorder coördinatie)

Hoe zijn deze vormen van perspectief nemen precies gerelateerd?

Verder onderzoek

Nog veel onbekend over taalproblemen bij autisme:

- > Hoe veelomvattend zijn de taalproblemen?
- > Ligt er één oorzaak aan ten grondslag, of meerdere?
- > Hoe kunnen we onze kennis over deze taalproblemen omzetten in praktische tips?

Bedankt voor uw aandacht!

